

Vadstena.

Nordén saknade en inledning till stadens runinskrifter. Inga runfynd hade fram till Nordéns tid gjorts i Vadstena sedan Brate beskrev inskrifterna Ög 178 och Ög 179.

Ög 178. Vadstena-brakteaten.

Pl. 1.

Litteratur: N. H. Sjöborg (i: P. Tham Egnas manuskript, s. 217 f.+ teckn.) (ATA); Anton Ridderstad, Östergötlands historia I (1914), s. 72–73; A. Noreen, Altisländische Grammatik 4. uppl. (1923), s. 391; O. von Friesen, Runorna (Nordisk kultur, VI) (1933); Wolfgang Krause, Runeninschriften im älteren Futhark (1937); B. Cnattingius, Brev till Statens historiska museum ^{11/10} 1938, dnr 3886/38 (ATA); Aftonbladet ^{28/12} 1938; Göteborgs Aftonblad ^{28/12} och ^{29/12} 1938; Svenska Dagbladet ^{28/12} 1938; Dagens Nyheter ^{29/12} 1938; Gotlands Allehanda ^{29/12} 1938; Hufvudstadsbladet ^{29/12} 1938; Norrköpings Tidningar ^{29/12} 1938; Otto Janse i Svenska Dagbladet ^{29/12} 1938; Motala Tidning ^{30/12} 1938; Nya Dagligt Allehanda ^{11/1} 1939; Stockholms-Tidningen ^{11/1} 1939; H. Öberg, Guldbrakteaterna från Nordens folkvandringstid (1942).

Den för all runforskning betydelsefulla Vadstena-brakteaten är sedan november 1938 försvunnen. Omständigheterna kring detta försvinnande äro obekanta.^{2, 3}



Fig. 192. Ög 178. Vadstena-brakteaten. Foto ATA.



Fig. 193. Ög 178. Vadstena-brakteaten. Foto H. Andersson 1931 (ATA).

Ög 178b, se ovan efter Ög 164.

¹ I marginalen skriver Nordén: I slutet av planschavd. bland lösfynden!

² Bengt Cnattingius vid Östergötlands museum i Linköping skrev ett brev till Statens historiska museum (SHM) den 11 oktober 1938 och frågade där bl.a. om kopior kunde erhållas av de »båda guldbrakteaterna från Vadstena». I ett telefonsamtal mellan A. Oldeberg vid SHM och Cnattingius den 29 oktober överenskomts att det var den ena av brakteaterna som det skulle göras en kopia av (Ög 178), se dnr 3886/38 (ATA).

³ [Nordéns fotnot] Onsdagen den 16 november 1938 mellan kl. 15 och 16 överlämnades brakteaten av vederbörande avdelningsföreståndare i Statens historiska museum, Andreas Oldeberg, till föreståndaren för museets konserveringsanstalt, konservator Gillis Olson, för att denne skulle föranstalta om en avgjutning av brakteaten för ett annat museums räkning. Sedan brakteaten granskats av de bägge tjänstemännen och avgjutningens detaljer diskuterats, inlades brakteaten av konservator Olson vid dennes arbetsbord i en papperskapsel, varefter han något senare, innan han lämnade sitt arbetsrum för dagen, reglementsenligt inlade påsen — dock utan förnyad granskning av att brakteaten befann sig i densamma — i det till konserveringsanstalten hörande, i Olsons rum befintliga kassaskåpet, där den lades på en hylla närmast dörren, för att ständigt vara under uppsikt. Vid själva utgåendet öppnade Olson ånyo kassaskåpsdörren för att förvissa sig om, att påsen med brakteaten blivit ordentligt placerad på det avsedda stället. Under arbetet i konserveringsanstalten de följande dagarna övertygade sig Olson vid de tillfällen, då kassaskåpet öppnats, att påsen alltså låg kvar, dock utan att pröva, om också brakteaten befann sig i påsen. När avgjutningen skulle verkställas den 23 november 1938, kl. 11.30, och påsen uttogs ur kassaskåpet, befanns den vara tom. Sedan en av museets ledning verkställd, ytterst ingående undersökning givit negativt resultat, överlämnades den fortsatta utredningen till polismyndigheterna. Ej heller vid dessas undersökning framkom något, som kunde giva vägledning för en rekonstruktion av vad som tilldragit sig. Riksantikvarien överlämnade sedan utredningsmaterialet till justiekanslern med begäran, att denne måtte vidtaga de åtgärder, som han kunde finna befogade. I sitt utlåtande lämnade sedermera justiekanslern frågan öppen i förhoppning, att brakteaten med tiden skall komma tillrätta. Hos JK-ämbetet, där handlingarna alltså vila, ha de registreringsnumret 245/39.

Ög 179. Klostermuren, Vadstena.

Pl. 97.

Litteratur: E. Ihrfors, Grafstens-afskrifter i Vadstena klosterkyrka (1902, hs i Vadstena kyrkoarkiv O i a nr 9; fotokopia i ATA), sista sidan.

Äldre avbildning: Johan F. Kock, Anteckningar om Wadstena kloster (Stockholm 1825), s. 14; Foto E. Brate (ATA).

Stenen står som på Brates tid rest vid nordänden av den mur, som utgjorde den forna munkträdgårdens östra begränsning, strax utanför klosterkyrkans sydöstra hörn. Om dess ursprungliga befinthet vet man intet, ty då Broocman år 1760 antecknar, att den låg vid sjöstranden, där krigsmanshuset (inhyst i munkklostrets hus) hade sin kölna, tjänade den tydligen något praktiskt syfte, eftersom tre borrhål, som nu finnas i stenen, väl härröra från denna tid. Wallman, som tydligen omkr. 1822 ombestyr runstenens uppflyttning till klosterträdgården, fann den ligga alldeles i vattenkanten, så att sjön ibland steg upp över stenen. Den var redan då ituslagen, och Wallman tog upp även dess nu felande del, »från sjöbottnen». Då emellertid dess inskrift var så utplånad, att intet av läsningen återstod, har detta stycke sedermera icke tillvaratagits.

Där den står vid muränden, har runstenen nu sjunkit ned i marken, så att de nedersta runorna ej äro tillgängliga utan att framgrävas.⁴ Runorna äro så gott som överallt tydliga och läsningen därför klar. På framsidan finnas rätt många antydningar till orneringslinjer, men de nu urskiljbara spåren bilda intet sådant sammanhängande mönster, att jag vågar fylla i dem.

Inskrift:⁵

...i : stin : þonsi : rfti : rskil faþur : sin :

5 10 15 20 25

»... reste⁶ denna sten efter Eskil, sin fader.»

Till läsningen: Runorna 11 och 15 återger Brate som **r**, 14 som **i**. Sant är, att på bägge hst:a i 11 och 15 finnas nedtill t.v. något som liknar streck till bst:a på en **r**-runa, men på högra sidan av 11 finns ingen motsvarighet (ytan dock här skadad), och även t.h. om 15 är det nedåtgående snedstreckt mindre tydligt. Å andra sidan kan man nedtill på hst av 14 finna spår i ytan, som hade denna runa varit en **r**-runa. Då den övervägande sannolikheten kanske talar för, att Brates läsning är den riktiga, följer jag honom ovan vid transkriberingen av inskriften, men jag har vid min uppmålning lämnat de omtvistade bst:a till 11 och 15 oifyllda för att lämna möjlighet till direkt iakttagelse å stenen — å andra sidan har jag markerat de tänkbara resterna av bst:r nedtill å r. 14.⁷



Plansch 97b. Ög 179. Klostermuren, Vadstena.
Foto Nordén 1946.

⁴ Wessén skriver i marginalen: Detta måste ju ske! R. 1–3 ej på fotot. Ny bild torde bli nödvändig.

⁵ Jansson skriver i sitt PM från 1947: »R[uninskr.] och ö[vers.] bort».

⁶ Nordén skriver »(rest)e», i utgåvan medtas inte parenteserna.

⁷ I marginalen skriver Wessén: Detta måste klaras ut. Nu motsats mellan foto och beskrivning.

Detta dokument ingår i en digital utgåva av Arthur Nordéns supplement till Erik Brates Östergötlands runinskrifter. Manuset avslutades 1947 och var tänkt att tryckas 1948. Utgåvan publiceras fritt tillgänglig på Internet.

Texten innehåller inte nyare litteraturreferenser än 1947 och tar ingen hänsyn till modern runforskning och måste därför användas med stora reservationer. Arbetet med utgåvan avslutades 2024-12-31.